

4. LongmanDictionaryofContemporaryEnglish[Електронний ресурс] : [сайт] : англ. версія. – Режим доступу : <http://www.ldoceonline.com>. – Назва з екрану.

Ганна Добровольська

СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ МЕТАФОР В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Метафора була об'єктом дослідження багатьох вчених, зокрема А. Баранова, В. Вовк, Ю. Караулова, І. Кобозевої, Дж. Лакоффа, С. Єрмоленко, А. Тараненка, А. Чудінова та ін. В окремих працях розглянуто політичну метафору, як потужний впливовий інструмент мовлення політичного діяча (А. Баранов, Е. Будаєв, Х. Дацишин, Ю. Караулов, А. Чудінов). Це зумовило формування нового напрямку дослідження політичних текстів, який дозволяє зрозуміти принципи та механізми мовленнєвого маніпулювання.

Мета роботи – дослідити структурно-семантичні особливості метафоричних висловів текстів ЗМІ в політичному дискурсі.

Матеріалом дослідження слугували інтернет-видання періоду 1994–2017 років та промови українських політиків Леоніда Кучми, Леоніда Кравчука, Віктора Ющенка, Віктора Януковича та Петра Порошенка.

Одним з розвинутих напрямів сучасної політичної лінгвістики є дослідження політичної метафори й опис її конкретних моделей. У сучасному політичному дискурсі спостерігається частотне використання метафор, що свідчить про впливовий характер цих мовних засобів. Науковці намагались виявити функції політичної метафори, описати її типи та моделі, визначити закономірності розгортання метафоричного образу в політичному тексті.

Теорія політичної метафори виникла на перетині двох напрямків лінгвістики – метафорології та політичної лінгвістики. Це зближення зумовлено сучасним розумінням поняття метафори, її ролі в організації розумових процесів і мовної картини соціальних відносин. А. Баранов зазначає, що процеси метафоризації – це певні операції над знаннями. Такі операції часто мають ментальний характер і за допомогою них людина мислить, створює світ навколо себе, а також здатна впливати на мовну картину світу адресата. Вчений зазначає, що метафора зорієнтована на позицію предикату, і основною для неї є функція характеристизації, а не ідентифікації, бо вона є «виразом суду без розгляду» [1, 28].

Сучасні дослідники підкреслюють, що за допомогою метафор людина виражає свої думки, пізнає дійсність, а також прагне перетворити картину світу в процесі комунікації. Вона є «дзеркалом», у якому незалежно від симпатій чи антипатій відображається національна свідомість, у тому числі й сутності політичного життя та взаємозв'язки різних сфер людського буття. Політична метафора може бути представлена як цілий комплекс «дзеркал», в якому, по-перше, відображається ментальний світ людини й суспільства в цілому, по-друге, в цьому дзеркалі ми бачимо відображення звичайних представлень людей про понятійні сфери-джерела поповнення системи політичних образів, а по-третє, метафора відображає людські представлення про сферу-магніт метафоричної експансії [4, 86].

Для політичного дискурсу важливим є питання про функції метафори. На думку І. М. Кобозевої основними функціями метафори в політичному дискурсі є евристична

(дозволяє зрозуміти новий об'єкт дослідження, спираючись на знання про інші типи об'єктів) та аргументативна (засіб переконання у правильності висунутих тезисів та постулатів. Метафора виконує «інтерактивну функцію згладжування найбільш небезпечних політичних висловлювань, які зачіпають суперечливі політичні проблеми, мінімізуючи відповідальність того, хто говорить за можливу буквальну інтерпретацію його слів адресатом» [2, 134]. Політичні метафори є не тільки засобами оформлення мовлення, а й способом пізнання навколишнього світу. Вони допомагають краще зрозуміти політичні явища, а також можуть впливати на людей. У сучасній політичній лінгвістиці актуальним є використання таких метафор, які замінюють ті чи інші вислови в тих випадках, коли мовець (адресант) не хоче виразити думку прямо, а його інтенція, як правило, є прихованою. Він приховує якусь інформацію про себе чи своє ставлення до певного явища, події чи іншого політичного діяча.

Такі метафоричні вислови потребують класифікації. А. П. Чудінов пропонує виокремлювати такі види політичної метафори: 1) антропоморфна метафора – це тип метафори, в якій предмети і явища об'єктивної дійсності представлені в асоціативному зв'язку з людськими формами й якостями; 2) артефактна метафора – це така метафора, в якій предмети та явища представлені в зв'язку зі світом речей, які створила людина; 3) метафора природи – метафора, в якій предмети та явища представлені в асоціативному зв'язку зі світом тварин, рослин і неживої природи; 4) соціальна метафора – тип метафори, в якій предмети і явища представлені згідно із зразком соціальної діяльності людини [3, 56].

Ґрунтуючись на цій класифікації, проаналізуємо метафори в українському політичному дискурсі.

1. Антропоморфні метафори виражені конструкціями з перехрещенням політичних явищ із процесами життєдіяльності людини і представлені такими понятійними сферами: “Анатомія та фізіологія”, “Хвороба”, “Родина”: *Комуністична репресивна машина вкотре показала своє нелюдське цинічне обличчя* (Звернення П. Порошенка до української громади Республіки Польща у зв'язку з 70-ми роковинами операції «Вісла»); *Сьогодні народжується справжня Україна, яка є не просто геополітичним формуванням на європейській карті* (Вітання з Днем Незалежності України, О. Турчинов, 2014); *За останні шість місяців у важливих виснажливих боях народилося нове українське військо* (Промова Президента України на святкуванні 23-ї річниці Незалежності); *Ця остання обставина є особливо важливою з огляду на молодий вік нашої демократії і ті хвороби зростання, яких так важко уникнути в процесі державницького змушнення* (Інавгураційна промова В. Януковича); *Практично завершено болісний і масштабний процес оздоровлення банківської системи, очищення від хворих і небезпечних для усієї системи банків, а таких було більше 80; Ми, будучи вже на межі із потойбічним світом, потрапили до реанімації – і вижили. Провели певний час в палаті інтенсивної терапії – і підвелися на ноги. Нас виписали – і ми пішли. І ми не просто повністю одужаємо, а, сповнені сил та енергії, жити будемо довго та щасливо* (Виступ Президента під час п'ятого засідання Ради регіонального розвитку). За допомогою антропоморфних метафор політик намагається охарактеризувати політичні явища та процеси, використовуючи вислови, що так чи інакше пов'язані з різноманітними процесами життєдіяльності людини. Через це його мовлення сприймається просто і є зрозумілим для усіх членів суспільства, оскільки політичний діяч співвідносить політичні реалії на основі подібності до дій людини.

2) **Артефактні метафори** представлені декількома концептуальними сферами – транспортними (механічними) та архітектурними. У такому разі політичні реалії виступають як предмети, створені працею людини.

Транспортні метафори передбачають перехрещення або представлення політичних явищ з транспортом чи його частинами і механізмами, видами руху: *Це правда, що 70 років тому творці Статуту ООН передбачали **механізм** санкцій Ради Безпеки ООН в якості одного із стримуючих **інструментів**, що застосовується у відповідь на дії порушників миру і акти агресії* (Виступ П. Порошенка на Генасамблеї ООН); *Ми запровадили **механізм**, де військовослужбовець може отримати гроші з бюджету і придбати ту квартиру, яку він бажав (10 хвилин із Прем'єр-міністром. Захисникам України); Саме такі кроки здатні відкрити для України нову перспективу, **прокласти дорогу** для економіки знань і використати всі національні переваги в науці, освіті і наукових технологіях* (Промова В. Ющенка на День Незалежності); ***Відходить** у минуле епоха – прекрасна і жорстока, позначена високими **злетами** людського духу та розуму і бездонними прірвами варварства; У періоди, коли ламається, переходить з одного стану в інший система життєустрою людей, державна **машина** повинна бути особливо чутливою до суспільних інтересів та потреб* (Інавгураційна промова Л. Д. Кучми); *Ми – **корабель**, що йде через бурю. Ми врятували і вберегли наш **корабель**, він витримав важкі удари і довів свою міцність; Це **кермо** – важке, воно ламає руки* (Арсеній Яценюк, 10 хвилин з Прем'єр-міністром); *Я хотів би запевнити вас, пане Президенте, що Україна готова **рухатись на першій передачі в автомобілі ЄС**, пане Президенте; Вся державна машина підлаштована зараз під корупційні інтереси. Такий у неї **тюнінг*** (Виступ Президента України на Конгресі Європейської Народної Партії «Майбутнє Європи»).

Архітектурні метафори об'єднують архітектуру (будинки, адміністративні будівлі та ін.) та елементи архітектурних будівель із об'єктами мовлення: ***Стіна**, яка відділяє посадовця від людей, буде зруйнована* (Промова В. Ющенка на Майдані Незалежності); *Базова середня освіта – це те, що створює **фундамент** для майбутнього держави, і це те, що дасть можливість нашим дітям отримувати якісну середню освіту..* (А. Яценюк, 10 хвилин з Прем'єр-міністром); *Дорогі ветерани війни, праці та військової служби! Ви завжди будете слугувати для нас і наших дітей яскравим прикладом, як в єдності та згуртованості долати труднощі, перемагати й **будувати свій дім*** (Звернення П. Порошенка з нагоди Дня ветерана); *І сьогодні, підводячи підсумки минулого десятиліття, хочу сказати: ми заклали міцний **фундамент** для упевненого руху вперед* (Новорічне звернення Л. Кучми до українців); *Ми лише на стадії **зведення фундаменту реформ*** (Щорічне послання П. Порошенка до Верховної Ради, 4 червня 2015 р.); *Та мир виявився **крихким. Конструкція**, що його забезпечувала, – ненадійною* (Виступ Президента України на прес-конференції “Стратегія–2020”). Метафора архітектури пов'язана насамперед із процесами будівництва, частинами споруд і будівельними матеріалами. Вони асоціюються з затишком, міцністю, впевненістю, захищеністю і довірою до політичного діяча, тому таке використання метафор у мовленні політиків є впливовими елементами і сприймаються позитивно з боку адресата.

Оскільки артефактні метафори пов'язані із працею людини, їх можна вважати динамічними. Вони характеризують нестабільність політичної ситуації, необхідність об'єднання зусиль для досягнення мети, будівництва кращого майбутнього для країни і виражають чітке розуміння того, що в державі всі елементи є тісно пов'язаними між собою.

3) **Метафори природи** пов'язані з об'єднанням політичних реалій із оточуючими людиною явищами живої природи: *Сіяти ж на цьому ґрунті зневіру, депресію, розбрат, хаос в головах – то вже завдання сучасних послідовників Геббельса, мобілізованих на інформаційну війну проти України* (Звернення Петра Порошенка до народу); *Виходжу з того, що понад усе потрібно зберегти і примножити ресурси стабільності, злагоди і порозуміння, утримати сприятливий політичний клімат* (Інавгураційна промова Л. Кучми); *Звідси – замкнене коло: люди не цінують результати своєї праці, чекають на всезагальну підтримку від держави і створюють поживний ґрунт для політичного популізму* (Промова В. Ющенка на День Незалежності України); *Приватний бізнес повинен управляти лише своїми власними підприємствами, а не пастися в державних компаніях чи жититися бюджетними потоками* (Щорічне послання Президента України до Верховної Ради, 4 червня 2015 р.).

Природні метафори характеризують явища, які так чи інакше пов'язані з природою та природними явищами взагалі. Вони чітко позначають емоційний стан політика, його експресивне ставлення до ситуації і характеру події. Характерними є вживання висловів, що пов'язані з вогнем, водою, деревами, ґрунтом та небом. Найчастотніші випадки використання природних метафор було виявлено в промовах, що стосуються економічної ситуації країни, соціального становища та політичних настанов.

4) **Соціальна метафора** є найактуальнішою в політичному дискурсі, оскільки стикається з поняттями війни, злочину, гри, спорту, театру: *Ми мусимо зупинити сценарій дестабілізації ситуації в Україні і переграти ті політичні сили, які свідомо чи всліпу за тим сценарієм діють* (Виступ П. Порошенка на засідання Ради національної безпеки та оборони); *Росія продовжує мілітаризацію та грає м'язами, намагаючись відволікти увагу від своїх власних внутрішніх проблем* (Промова Президента України під час 10-го Київського безпекового форуму); *Я розумію, що наздогнати індустріально розвинуті країни вкрай складно* (Інавгураційна промова В. Януковича); *Україна спільно з Європейським Союзом вже понад шість років йде непростим курсом переговорів і пошуку компромісів* (Виступ В. Януковича на засіданні саміту ініціативи “Східне партнерство”); *Якщо у безвізовому забігу ми витримали довгий семирічний марафон, то у справі боротьби з корупцією, запуску абсолютно нової антикорупційної системи в Україні – це був справжній спринт* (Звернення П. Порошенка до народу з нагоди рішень ЄС щодо безвізового режиму); *Долаючи об'єктивні та суб'єктивні труднощі, ламаючи спротив старої системи, країна тим не менш змінюється і рухається вперед* (Промова П. Порошенка з нагоди Дня Героїв Небесної Сотні); *І у нас є лише кілька років, щоб подолати критичне відставання. І я впевнений, що нам треба його не просто пройти, не проповзти, а пробігти і пролетіти* (Виступ Президента України на прес-конференції “Стратегія–2020”).

Соціальні метафори дають зрозуміти, що країна не стоїть на місці, а в будь-якому разі виконує якісь дії. Завдяки цьому послаблюється емоційне напруження в суспільстві і політичні негаразди сприймаються як тимчасові.

Метафора окреслює основні аспекти проблем в політиці, допомагаючи конкретизувати їх чи остаточно вирішити. Ступінь складності таких проблем також представлений використанням метафоричних висловів, які характеризують їх із позитивного чи негативного боку. Політичні метафори є засобами оформлення мовлення, за допомогою яких політичний діяч може експліковано чи імпліковано виражати свою думку, розраховуючи на реакцію з боку адресату. Для структури сучасної політичної комунікації характерним є вживання

багатьох видів метафори: антропоморфних, артефактних, природних та соціальних, що становлять перехрещення політичних реалій із певними явищами чи подіями навколишнього світу. Для політичного дискурсу найчастотнішим є вживання спортивних метафор, що позначається активними цілеспрямованими діями щодо політики держави. Отже, використання метафоричних висловів у комунікації є чітким і спланованим прийомом та має велику кількість переваг для мовця. Він був розглянутий нами з урахуванням маніпулятивного компоненту, оскільки саме він є активним впливовим елементом у мовленні політичних діячів.

Список використаної літератури

1. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику : [учеб. пособ.] / А. Н. Баранов. – Изд. 2-е, испр. – М. : Едиториал, 2003. – 360 с.
2. Кобозева И. М. Семантические проблемы анализа политической метафоры // Вестник Московского университета. – Сер. 9. Филология. – 2001. – № 6. – С. 134–135.
3. Чудинов А. П. Дискурсивные характеристики политической коммуникации / А. П. Чудинов // Политическая лингвистика : [сб. научн. трудов] ; ред. А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2012. – Вып. 2(40). – С. 55–61.
4. Чудинов А. П. Российская политическая метафора в начале XXI века / А. П. Чудинов // Политическая лингвистика. – Екатеринбург, 2008. – Вып. 1(24). – С. 86–93.

Ольга Єдер

ЛІНГВОАКСІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕЕФІРУ: АНАЛІЗ КОНТЕНТУ ТЕЛЕПРОГРАМ

У наш нестабільний час телебачення є найвагомішим засобом формування громадянської думки. У залежності від переважання певних тематик та передач створюється модель “людини-подорожуючої”, “людини-музичної”, “людини-готуючої”, “людини-політичної”.

Метою нашого дослідження є визначити ціннісні пріоритети сучасного українського телеефіру, спираючись на результати аналізу контенту, кількісних підрахунків та асоціативного експерименту.

Актуальність: телевізійний дискурс зазнає трансформацій, пов’язаних зі зміною політичного, психологічного та соціального контексту існування. Різномасштабні підходи до аналізу сучасного телебачення застосовували у своїй дослідницькій діяльності такі західноєвропейські вчені, як У. Еко, М. Маклюєн, Г. Міллер, а також українські дослідники А. Москаленко, В. Демченко, В. Іванова та інші.

Анненкова І. В. у роботі “Сучасна медіакартинка світу” зазначає, що ЗМІ в усьому світі виступають як потужний чинник формування світогляду особистості та ціннісної орієнтації суспільства. Причому вони є не тільки транслятором вже сформованих культурних досягнень народів, але й беруть участь у формуванні нових ціннісно значущих орієнтирів. ЗМІ пропонують власну картину світу масовому адресату, і вона сьогодні домінує на всьому просторі буття людини, на всіх рівнях соціальної структури суспільства. У зв’язку з цим стає